

Pedagoški doprinos Jana Aмоса Komenskog

Alavanja, Emmanuel

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:023879>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Emmanuel Alavanja

PEDAGOŠKI DOPRINOS JANA AMOSA KOMENSKOG

(Završni rad)

Rijeka, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za pedagogiju

Emmanuel Alavanja

Matični broj: 0009087693

PEDAGOŠKI DOPRINOS JANA AMOSA KOMENSKOG

Završni rad

Preddiplomski sveučilišni studij pedagogije

Mentorica: dr. sc. Ivana Miočić

Rijeka, rujan 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao završni rad pod naslovom:

PEDAGOŠKI DOPRINOS JANA AMOSA KOMENSKOG

i da sam njegov autor.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studenta: Emmanuel Alavanja

Datum:

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. BIOGRAFIJA JANA AMOSA KOMENSKOG.....	3
2.1 Pedagoške ideje Jana Amosa Komenskog	4
2.2 Jan Amos Komensky i Hrvati.....	6
3. DJELA.....	8
3.1 Velika didaktika	8
3.2 Informatorijum za školu materinsku	11
4. UTJECAJI JANA AMOSA KOMENSKOG NA PEDAGOŠKU TEORIJU I PRAKSU	17
5. ZAKLJUČAK	21
6. LITERATURA.....	22
7. SAŽETAK.....	24
8. SUMMARY	25

1. UVOD

U povijesti obrazovanja susreli smo mnoge utjecajne pedagoge, počevši od nastanka najranijih pedagoških teorija u antičkome dobu. Pedagoške misli i koncepti su se razvijali kroz različita povijesna razdoblja, krenuvši od stare Grčke i Sparte, gdje su najznačajniji filozofi kao što su Aristotel, Sokrat, Platon svojim dijelima definirali pojam odgoja, a zatim su se do srednjeg vijeka počele stvarati prve škole i sveučilišta. U tome vremenu pedagogija nije djelovala kao samostalna znanost, već se samo bavila odgojem.

U srednjem vijeku stvara se humanistička pedagogija koja je najviše djelovala u zemljama kao što su Italija, Francuska i Španjolska. U novome vijeku u pedagogiji se pojavljuju empirizam i racionalizam čiji su najutjecajniji predstavnici bili Rene Descartes i Sir Francis Bacon. Nakon Bacona i Descartesa, pojavljuju se jedni od najznačajnijih pedagoga čiji se pedagoški koncepti i misli koriste i u suvremeno doba, a to su Jan Amos Komensky, za kojeg se smatra da je začetnik pedagogije suvremenog vremena, John Locke, Immanuel Kant, Karl Marx, Johann Friedrich Herbart i mnogi drugi koji su uvelike doprinijeli razvoju suvremene pedagogije kao znanosti koju poznajemo danas. Svi su oni bili značajni pedagozi, ali u ovome radu ćemo se baviti analizom rada i djela Jana Amosa Komenskog koji je ostavio veliki utisak na pedagoška zbivanja i koncepte odgoja i obrazovanja koji se koriste i u današnje vrijeme. Njegovim likom i djelom važno se baviti zbog toga što je Komensky preorganizirao osiromašeni obrazovni sustav u sustav kakav nam je danas poznat. Za njegovo vrijeme samo muškarcima je bilo dozvoljeno obrazovanje, a postojala su i muška djeca koja zbog siromaštva se nisu mogla školovati. Nastava u školama se izvodila isključivo na latinskome jeziku, zbog toga što je u većini škola Katolička crkva upravljala njima. Nije se razmišljalo o postavljanju ciljeva obrazovanja, niti je nastava bila konstruirana tako da bi učenike vodila od jednostavnijih do složenih pojmova.

Jan Amos Komensky kao začetnik suvremene pedagoške znanosti i koncepta obrazovanja i odgoja ostavio je duboki trag u povijesti, jer su njegove ideje o obrazovanju i odgoju bile široke, ali i jedinstvene. Kao i druge pedagoške teorije, i njegova se teorija temelji na određenim filozofskim shvaćanjima. Komensky je bio pod dubokim utjecajem humanizma i renesansnih razmišljanja o prirodi, društvu i čovjeku, a kao biskup bio je pod utjecajem crkve i teologije, ali s reformatorskom perspektivom i shvaćanjem. Komensky je bio veliki optimist,

a upravo je optimizam važno obilježje za Komenskog jer smatra da se uz pomoć optimizma može sve osobe podučavati svakojakom znanju i vještinama. Komensky je vjerovao u veliku potrebu odgajanja, jer je odgajanje za njega predstavljalo ključ rekonstrukcije čovječanstva. Smatrao je da je uz pomoć odgoja moguće stvoriti idealan i složan svjetski poredak, pa je iz tog razloga pokušavao teorijski obuhvatiti odgoj kroz sve životne cikluse. Osnove Komenskove teorije su ležale u najranijem uzrastu djece, jer su njegove ideje o odgoju tijekom ranog djetinjstva imale utjecaj na razvoj ideja, misli i koncepta o predškolskom odgoju i obrazovanju, istovremeno je stvarao predškolsku pedagogiju kao znanstvenu disciplinu, a samim time je i započeo s razvojem suvremenih predškolskih i školskih programa. Kroz svoj pedagoški opus i rad je detaljno opisao kako bi se nastava trebala izvoditi, kakva bi suradnja trebala postojati između učenika i učitelja, na koji način bi trebala izgledati školska godina. Svi pojmovi koji su prethodno navedeni, ali i više njih dio su razredno-predmetno-satnog sustava u školstvu koje je Komensky postavio sredinom 17. stoljeća u svojem djelu *Velika didaktika*, a koriste se i u današnje vrijeme. Upravo u ovome možemo vidjeti kako je njegov značaj za razvijanje suvremenog pedagoškog koncepta odgoja i obrazovanja bio neizmjerljivo velik.

2. BIOGRAFIJA JANA AMOSA KOMENSKOG

Jan Amos Komensky bio je jedan od najvažnijih europskih reformatora 17. stoljeća. Komensky se rodio 28. ožujka 1592. godine u Nivnicama, u Moravskoj koja je danas poznata kao Češka Republika, bio je najmlađi od petero djece, u dobi od dvanaest godina ostao je bez roditelja i dvije sestre (Kolesarić, 2018). Svoju prvu obrazovnu šansu Komensky je dobio sa šesnaest godina kada mu je bilo omogućeno srednje obrazovanje u Latinskoj školi u Prerovu, a nakon toga je završio studij teologije na fakultetu u Heidelbergu (Maksimović, Osmanović i Milanović, 2018). U češkom reformacijskom pokretu, gdje se godinama nalazio na čelu istoga, postavio je, odnosno ostavio je civilizacijski i kulturološki kontekst koji je bio ispred vremena i prostora u vremenu u koje je živio. Za njegovo vrijeme trajao je Tridesetogodišnji rat, odnosno vjersko-politički oružani sukob između katolika i protestanata. U procesu reforme istaknuo je veliki reformski put njegovanja obrazovanja, kao i veliki reformski put cjelokupnog školstva i cjelokupnog društva, koji u mnogim aspektima ide i danas. Komensky je bio zadnji biskup češkokobraskog reformacijskog pokreta, odnosno preokreta jer se nije želio preobratiti na katoličanstvo i posljedica toga je bilo izgnanstvo iz zemlje. Komensky je bio pedagog, teolog, književnik i filozof, a njegovo stvaralaštvo i dijela bila su odraz tadašnjeg općeg stanja: u jednakim crtama znanstveno, tehničko i društveno (Pecnik, 2020).

Komensky je odustao od tradicionalne metafizike, kao i od tradicionalnih filozofskih sustava, ali ih je odlično poznao. Komensky je s druge strane bio i enciklopedist kakav u svijetu još nije postojao, govorio je i pisao na čitavom nizu jezika: uz latinski jezik koji je učio od malih nogu, odlično se služio engleskim, njemačkim, francuskim, grčkim, aramejskim. Upravo na temeljima starih spoznaja i znanja počeo je izgrađivati nove pedagoške metode u kojima je htio ujediniti znanost, moral i vjeru, te je tako ostvario jedinstveni pristup odgoju i obrazovanju kao cjeloživotnom mehanizmu učenja (Pecnik, 2020). Da bi mogao uspješno uspostaviti nove nastavne metode, uviđao je potrebu otklanjanja dominantnih političkih i vjerskih sukoba te etičkim sredstvima ostvariti osvajanje slobode, za koju je smatrao da je jedini prostor u kojem se mogu postići ljudski kapaciteti. Slabije obrazovne mogućnosti, Komenskome su bile glavni pokretač i ideja vodilja za njegov pedagoški rad, cijeli svoj život je posvetio radu na reformi odgoja i obrazovanja, učenju i željama da pomogne ljudima u onome dobu da se uspješno i kvalitetno obrazuju.

Komensky je 1638. godine dobio poziv Švedske vlade da dođe preorganizirati Švedski obrazovni sustav prema vlastitim strategijama obrazovanja i odgoja te osmisliti metodiku

jezične nastave i udžbenike. Komensky se vraća iz Švedske u Mađarsku i osniva pansofijsku školu, a zatim odlazi u Englesku kako bi preorganizirao škole, ali zbog izbijanja engleskog građanskog rata 1642. godine nije uspio realizirati posao (Kolesarić, 2018).

U njegovom gledanju stjecanje univerzalnog znanja ili *pansofia* je bila temeljni dio cilja obrazovanja. 1641. godine Komensky na poziv engleskog parlamenta odlazi u London koji od njega očekuje da osnuje pansofijsko više učilište. Komenskome je sveznajući cilj bio doseći svu životnu mudrost potrebnu za slobodno postojanje čovjeka, koja je obogatila njegov duh i učinila ga fizički, emocionalno, vjerski, duhovno i moralno nadmoćnijim od drugih (Pecnik, 2020). Pansofija se sadrži od prirodnog sadržaja i razvoja te metoda temeljnoga odgoja i obrazovanja za sve i kao takvu ju ugrađuje u svoje pedagoško stvaranje, koje se odnosi na jedinstvenu mudrost kojoj je težio i sam Komensky (Maksimović, Osmanović i Milanović, 2018). Tako je Komensky postao utemeljitelj neophodnih znanstvenih disciplina u obrazovanju i odgoju, a prije svega u filozofiji i pedagogiji odgoja, a posebno je isticao važnost etike kojom se rukovodio cijeli život jer je smatrao da je to poveznica bez koje čovječanstvo i čovjek ne bi moglo egzistirati (Pecnik, 2020). Najbolji primjer njegove pansofije je knjiga *Velika didaktika* u kojoj se sistemski i cjelokupno dočarava ključ Komenskovog pansofizma.

2.1 Pedagoške ideje Jana Amosa Komenskog

Svoje zamisli o novim pedagoškim spoznajama o odgoju te o integriranju znanosti i vjere Komensky je izložio u enciklopedijskom djelu koje se sastoji od sedam dijelova, od kojih su izdana samo dva, *Panegersia* i *Panaugiaa*. Osim toga, u *Velikoj didaktici* Komensky je sistemski prikazao organizaciju odgoja, nastave i školstva i svemu tome dao je jedinstveni oblik „laka, brza i temeljita obučavanja svih u svemu“ (Hrvatska enciklopedija). Komensky je u odgoj i školstvo uveo načela zornosti, svjesnosti, sustavnosti i postupnosti, prema kojima su se organizirali obrazovni sustavi i nastava u obrazovnim institucijama diljem svijeta. Osim toga, Komensky se zalagao za nastavu na materinjem jeziku. Najvažnije načelo kojim je Komensky gradio pedagogiju jest da se odgoj mora provesti u povezanosti s prirodom jer i sam Komensky vjeruje da je čovjek dio prirode, a pod načelima prirode svako dijete može izrasti u odraslu osobu. U Komenskovim dijelima prevladava utjecaj utopijskog socijalizma, Baconove filozofije i renesansne pedagogije (Hercigonja, 2021).

Komensky je za svoje doba izradio iznenađujuće veličanstveni pedagoški sistem, odnosno koncept, bez obzira na minimalne nedostatke (Hercigonja, 2021). Komensky je

samostalnim radom unaprijedio pedagoško područje te istovremeno širom otvorio vrata samostalnom razvitku pedagogije. Zalaže se za opće obrazovanje mladih, bez obzira na spol i stalež te materijalni status. Tražio je da se mlade poučava u većim grupama jer se na taj način kvalitetnije uči (Zaninović, 1988). Potaknuo je ideju o sveopćem obrazovanju i unikatnom školskom sustavu te tražio obavezu pristupanja osnovnoj razini obrazovanja, odnosno to je danas ideja osnovne škole. U svojem nastavnom radu Komensky je tražio na temeljitosti, lakoći i brzini učenja, razumljivosti i jasnoći sadržaja koji se uči (Hercigonja, 2021). Komensky je vjerovao da je svaka ljudska osoba od Boga dana, te je zastupao svjetonazor da je svaki čovjek vrijedan samopoštovanja koje samo obrazovanjem može osigurati. Osim toga, Komensky je vjerovao u regenerirajuću moć obrazovanja, smatrao je da se obrazovanjem čovjeka može spasiti, ponovno ga oblikovati te da se samo obrazovanjem mogu poboljšati uvjeti čovječanstva (Maksimović, Osmanović i Milanović, 2018).

Pedagoški koncept i cjelokupan rad Jana Amosa Komenskog upotpunjen je u europski kontekst 17. stoljeća, a karakterizira ga pojava pedagoškog pravca realizma. Određuje ga različit način razmišljanja o školi i obrazovanju gdje središnju ulogu ima znanstveno i racionalno obrazloženje realnosti. Kada se govori o metodama učenja ne može se zaboraviti na jedinstvenu metodu učenja, odnosno učenje od jednostavnijih prema složenijim pojmovima i nastave za koju se izrazito borio. Komensky naglasak stavlja na promatranje, eksperimentiranje i indukciju što usmjerava cjelokupnu njegovu filozofiju. Komensky je svojim radom doprinio široj strukturi pedagogije kao znanosti i identificiranju posebnih nastavnih metoda (Maksimović, Osmanović i Milanović, 2018).

Sveukupno zalaganje Komenskog započinje od ideja i uputa poznatog filozofa Johna Henrya Alsteda¹ čijih se pravila i sam Komensky pridržavao, a njih je ostavio u nasljeđe svojim učenicima, studentima, praktičarima i istraživačima. Komensky upućuje sve spomenute sudionike odgojno-obrazovnog procesa da se treba baviti jednom za to vrijeme određenom problematikom. Jedna knjiga se koristi za učenje jednog školskog predmeta, a tijekom nastavnog dana učenicima se ne izlaže sadržaj iz nekoliko predmeta. Mora ih se učiti uz pomoć znanih nastavnih resursa i uz pomoć znanih predmeta, ne koristiti autoritet i silu. Potrebno je odrediti period dana koji će biti samo za učenje. Potrebno je uspostaviti kratka i jasna pravila, tjelesno kažnjavanje je isključeno jedino ako se učenik nađe u etičkim prijestupima, a

---

¹ John Henry Alsted- njemački teolog i logičar, smatra ga se jednim od najznačajnijih enciklopedista svih vremena, završio je fakultet u Herbornu, poslije Tridesetogodišnjeg rata je izgnan iz Njemačke, a naselio se Albi Julii u Rumunjskoj gdje je osnovao Calvinističku akademiju

činjenicama ne dopustiti da vladaju umom. Jezik učenja mora biti identičan i kompatibilan sa regionalnim jezikom i ne učiti ga prema strogo definiranim pravopisnim pravilima (Maksimović, Osmanović i Milanović, 2018).

2.2 Jan Amos Komensky i Hrvati

Hrvati su se s pedagoškim stremljenjima i idejama Jana Amosa Komenskog susreli samo neposredno jer ne postoje podaci da je Komensky izravno surađivao sa hrvatskim pedagogima. Prve informacije o prisustvu Komenskogovog pedagoškog duha dobivamo kada su se hrvatski omladinci Skender Fabković i Bartol Francelj 1849. godine u Pragu osposobljavali za učiteljski poziv te se inspirirali domoljubljem i općeslavenskim idealima i idejama (Vukasović, 1986). Oni su se na osposobljavanju najprije upoznali sa pedagoškim koncepcijama i idealima Jana Amosa Komenskog i Karela Slavoja Kamerlinskog, a potom su se upoznali i upoznao buduće organizatore češkog učiteljskog pokreta. Fabković se u Pragu i oženio za Mariju Frechovu koja će kasnije postati jedna od svijetlih točaka hrvatskog učiteljstva (Vukasović, 1986).

Idejama ilirskog pokreta i 1848. godine hrvatski učitelji su nastojali školu postaviti u službu naroda i zbog toga su na vlastito usavršavanje gledali kao važnu dužnost. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor pokrenuo je knjižnicu u kojoj je prva knjiga bila upravo *Velika didaktika* Jana Amosa Komenskog. Smatra se da je objavljivanje Velike didaktike bio dvostruko demonstrativan čin: isticala se slavenska pedagogija prema njemačkoj, a istodobno se pristajalo uz pedagoški realizma i demokratizam kao odgovor na stalešku školu (Vukasović, 1986).

Hrvatski pedagogijsko-književni zbor zbog toga što je imao tri osnovne ideje koje su sačinjavale njihove aktivnosti, nastavio je sa izdavanjima djela Jana Amosa Komenskog jer se na područjima nacionalno-oslobodilačke, slavenske i humane orijentacije nalazila njegova nadahnuća (Vukasović, 1986). Kako bi potaknuli na unapređivanje odgoja od samih početaka djetetova života u obitelji, ali i u nedovoljno razvijenim predškolskim ustanovama Hrvatski pedagogijsko-književni zbor je 1886. godine objavio djelo *Informatorijum za školu materinsku*. 1892. godine Hrvatski pedagogijski-književni zbor održao 20. po redu glavnu skupštinu na kojoj su posvetili uspomenu na Jana Amosa Komenskog. Na toj skupštini opširno izlaganje o

Komenskom, njegovu životu, radu i značaju za stvaranje suvremene pedagogije izveo Ljudevit Dvorneković, a njegovo izlaganje objavljeno je u časopisu Napredak (Vukasović, 1986).

Zbog pogoršanja političke situacije koja je zadesila Hrvatsku krajem 19. i početkom 20. stoljeća učiteljske škole u Hrvatskoj i Hrvatski pedagoško-književni zbor padaju pod herbartovsku orijentaciju. Nekoliko godina kasnije, slijedeći ideje Jana Amosa Komenskog o stvaranju demokratske narodne škole, njezinog povezivanja sa životom i nastavi na materinskom jeziku, hrvatski su se učitelji i organizacije ustale protiv verbalizma i formalizma u znanju učenika, počinju ponovno zastupati pedagoški realizam, bore se za priznavanje učiteljskog posla i staleža, zalažu se sveučilišno obrazovanje učitelja i obaveznu osmogodišnju narodnu školu, što bi danas predstavljala osnovna škola (Vukasović, 1986).

Upravo zbog utjecaja i rada Jana Amosa Komenskog o njemu se pisalo u mnogim novinama i časopisima pedagoškog karaktera. U razdoblju između 1854. godine i 1911. godine u Hrvatskoj je napisano 88 radova koja su posvećena Janu Amosu Komenskom, te su upravo u tome može vidjeti koliki je utjecaj Komensky ostavio na pedagoški rad u Hrvatskoj.

3. DJELA

Jan Amos Komensky u svojem književnom stvaralaštvu ima mnogo napisanih knjiga iz kojih se može izdvojiti nekoliko njih koje svojim sadržajem veoma pridonose opisu njegova stvaranja odgojne, obrazovne i pedagoške misli.

Komensky je 1632. godine napisao njegovo najpoznatije djelo *Velika didaktika (Didactica magna)*, ali je ona bila neobjavljena sve dok nije prevedena s češkog jezika na latinski jezik 1657. godine. Sve kulture širom svijeta prerađuju i prevode više izdanja ovoga djela. Objavljivanjem *Velike didaktike*, Komensky postaje centralna figura školskih odgojnih reformi svoga vremena. Godine 1654. Komensky piše svoje djelo *Osjetilni svijet u slikama (Orbis sensualium pictus)*, koje je objavljeno 1658. godine u Nurnbergu, zbog toga što mnoštvo slika bilo teško igdje drugdje tiskati. Knjiga je ukrašena sa 302 drvoreza te je više od dva stoljeća poslužila djeci kao omiljena knjiga (Jan Amos Komenski, n.d). Sljedeće veliko djelo Komenskog je *Informatorijum za školu materinsku* napisano na češkome jeziku kao dopuna njegovoj knjizi *Velika didaktika*. *Informatorijum za školu materinsku* kod nas je prvi put preveden 1886. godine. Prema idejama Komenskog u ovome dijelu, možemo ga smatrati začetnikom predškolskog odgoja i obrazovanja.

3.1 Velika didaktika

Kroz ovo poglavlje prikazat će se sadržaj knjige *Velika didaktika (Didactica Magna)* kroz osvrtte drugih autora.

Velika didaktika glavno je djelo Jana Amosa Komenskog koje je prevedeno na mnoge svjetske jezike, u mnogobrojnim i različitim izdanjima. U knjizi se istražuje kako ljudi moraju biti poučavani i na koje načine uče od njihovih najranijih dana pa sve do fakulteta, ali i nakon toga (Maksimović i Osmanović, 2017). Osim toga u njoj je opisan obrazovni program koji je stvarao Komensky. Komensky je smatrao da bi škole trebale biti koncipirane na ljestvici od lakšeg prema težem. Komensky se zalagao za stjecanje znanja. Smatrao je da su ljudi rođeni s unutarnjom snagom za stjecanjem znanja te se zbog toga standardna škola toga vremena mora mijenjati kako bi se ta znanja razvijala. *Velika didaktika* je samo zamišljena uputa za školsku praksu (Lukaš i Munjiza, 2014). U *Velikoj Didaktici* Komensky temeljno obrađuje značajne grane vezane za obrazovanje i pedagogiju:

1. Obrazovanje za svakoga
2. Prirodna sklonost čovjeka za učenjem
3. Etapno učenje
4. Financijska potpora
5. Priprema za životni put
6. Doživotno učenje
7. Izvannastavne aktivnosti (Maksimović i Osmanović, 2017).

U uvodnim poglavljima knjiga sadrži filozofiju pedagogije koja donosi sveobuhvatne temelje pedagogije, odnosno razloge odgoja. Postoje i antropološki stavovi o tome koga obrazovati te metodološki koji daju upute što treba koristiti u obrazovanju, povezujući konkretne primjere iz praktične pedagogije kao i njihovih praktičnih rješenja (Lukaš i Munjiza, 2014).

Ono što je ranije navedeno u ovome radu da *Velika didaktika* sistemski i cjelokupno dočarava ključ Komenskog pansofizma. Upravo prema Komenskom možemo vidjeti i ukazati na neka od značajnih filozofskih stajališta kao dijelove pansofije, a to je da jedinstveno znanje za svoje predmete ima Boga, umjetnost i prirodu i iz toga polazi vjerovanje da besprijekorno znanje sadrži sva tri predmeta. Potom se ističe znanje koje je besprijekorno, potpuno i određeno, kada se shvaća njegova prirodna suština, istinita je kada se u proučavanim situacijama može uočiti realnost, te za svaku pojavu koja se promatra može razumjeti njezin način postanka (Maksimović i Osmanović, 2017).

Četiri elementa na kojima počiva Komensko pansofija su jedinstveni jezik, jedinstveno sveučilište, jedinstvena knjiga i jedinstvena škola. Upravo na temelju navedenih elemenata mogu se izvesti tri glavna cilja filozofije Komenskog: pobožnost, učenje i vrlina (Maksimović i Osmanović, 2017). *Velika didaktika* potiče na radoznalost i refleksiju, te govori o osnovnim konceptima suvremene pedagogije, odnosu nastavnik – učenik, jedinstvu nastave, statusu i obujmu predmeta koji se uči uz poštivanje učenikovih osobnosti. Teme u Velikoj didaktici se mogu izdvojiti na sljedeći način: jedinstvena edukacija – osnova, mogućnost i potreba za reorganizaciju školstva; jedinstveni nastavni koncepti – metode znanosti, jezika, morala i umjetnosti; disciplina – organizacija nastave i jednostavna primjena znanja (Maksimović i Osmanović, 2017). Iz ovih tema se može pretpostaviti da su one najbolji pokazatelj Komenskove angažiranosti koju možemo okarakterizirati kao cjelokupnost, metodičnost i primjenljivost teorijskog znanja.

Komensky u *Velikoj didaktici* razmatra jedinstvene nastavne principe – metode znanosti, jezika, umjetnosti i morala. Kada se govori o znanosti, Komensky ističe da poznavanje prirode znanosti zahtijeva postojanje predmeta koje treba promatrati. Zastupa se ideja da je potrebno prisustvo predmeta koji će preplaviti osjetila i omogućiti da se sve uči kroz osjećaje – percepciju, kada se zbog prirodne veličine ili demografske razdaljine predmeta nemoguće koristiti općepoznate predmete u mehanizmu učenja, onda se predlaže korištenje pomoćnim predmetima koja će u određenoj mjeri pomoći učeniku ili promatraču da uključi svoja osjetila i da u nekoj mjeri iskusi pojam ili pojavu o kojoj uči ili promatra (Maksimović i Osmanović, 2017). Kada govori o jeziku, Komensky pokazuje na značaj i potrebu učenja jezika radi bilo koje kategorije komunikacije i učenja jer je bez jezika učenje neostvarivo. Komensky upućuje na sredstva i metode, pruža savjete za učenje jezika tako što ponajprije treba naučiti svoj materinji jezik, a potom jezik susjedne kulture i na kraju hebrejski i latinski. U *Velikoj didaktici* možemo pronaći odgovor na pitanje kako jezik naučiti brzo, ugodno i odlično, a odgovor je: kako bi se jezik naučio brzo potrebno je konstanto poistovjećivanje sa primjerima, kako bi se jezik naučio ugodno mora mu se davati jasne upute i zapovijedi, a kako bi se jezik naučio odlično potrebno je kontinuirano vježbanje i ponavljanje (Leek, 2011). Kada govori o umjetnosti, Komensky smatra da umjetnost osim unutrašnjeg zadovoljstva ne pokazuje nikakve rezultate, dok je primjerice praksa od velike koristi. Komensky smatra da je za umjetničko stvaranje i izražavanje potreban model koji se može pokušati kopirati i ispitati, dočarati, potreban je materijal na kojem će predmet biti predstavljen te je potreban pribor koji će omogućavati umjetničko stvaranje i rad. Napredak u umjetnosti je omogućen kroz praksu što govori o sistemu sjedinjenja prakse i teorije (Maksimović i Osmanović, 2017).

Kroz sva svoja djela, pogotovo u *Velikoj didaktici*, Komensky, skreće pozornost na odlike koje odgoj i obrazovanje moraju posjedovati, skreće pozornost na cilj i svrhu odgoja i obrazovanja. Učitelj prije nego što počne od svog učenika stvarati dobro kultivirani um natrpavajući ga pravilima, mora prvo učenika učiniti željnim učenja i još bolje spremnim za primanje učenja (Leek, 2011). Prema Komenskom obrazovanje treba ići s prirodom i ne treba počinjati rano jer šteti umu djeteta koje mora biti spremno prihvatiti učenje kao proces stjecanja rutina, vještina, kompetencija i znanja. Učenje mora ići polagano i od lakšega prema težemu, nepotrebno je opteretiti učenike s previše sadržaja, moraju učiti kroz osjetila, potrebno je metode učenja uravnotežiti sa godištem učenika, potrebno je stalno imati na umu mogućnosti učinkovite primjene naučenoga te se truditi da svaki sadržaj učenja savlada na jednaki način.

Komensky zastupa stav da svako učenje mora započeti osjetilima kako bi se najbolje dogodilo razumijevanje (Maksimović i Osmanović, 2017).

Velika didaktika je knjiga cjelovite pedagogijske znanosti i svih odgojno-obrazovnih spoznaja iz vremena u kojem je nastala. U svom djelu Komensky se često poziva na prethodna iskustva, stoga ovo djelo sadrži i dijelove povijesti pedagogije do vremena u kojem je knjiga nastala (Lukaš i Munjiza, 2014).

3.2 Informatorijum za školu materinsku

Kroz ovo poglavlje biti će prikazana knjiga *Informatorijum za školu materinsku* kroz osvrt drugih autora..

Komensky je djelo *Informatorijum za školu materinsku* napisao na češkome jeziku kao dopuna njegovoj knjizi *Velika didaktika*, tiskano je 1632. godine, a 1866. godine se tiskala na hrvatskome jeziku (Kolesarić, 2018). To je bilo prvo djelo kojim je Komensky sistematski opisao predškolski odgoj i primijetio njegovu korist. Kroz djelo Komensky je opisao odgojne metode i ponašanje roditelja koji će odgajati vlastitu djecu, od perioda kada se dijete još nije rodilo, do kretanja djeteta u školu. Na temelju predškolskog odgoja razvila se moderna znanost o predškolskom odgoju u području pedagogije, odnosno znanost o prethodnoj pripremi i cjeloživotnom obrazovanju, čiji je utemeljitelj bio sam Komensky (Kolesarić, 2018).

U uvodnome dijelu knjige, Komensky je istaknuo kako je njegovo djelo jasan i temeljit „priručnik“ o tome kako roditelji samostalno, ali i uz potporu ostalih u prvim životnim razdobljima trebali odgajati dijete. Komensky je pisao o radnim dužnostima, upozoravajući roditelje na vrijednost djece, koju je nazivao blagom, pokazujući im kako ih treba odgajati i kako djeca ne mogu djelovati bez te važnosti (Kolesarić, 2018).

U prvome poglavlju Komensky započinje tvrdnjom da roditelji ne bi trebali gledati dijete onakvo kakvo je ono u ranijim godinama života, već bi trebali promatrati njegov razvoj i zamišljati kakvo će dijete odgojem postati (Kolesarić, 2018). „... *ne gledaj na to što su ona sada, već na ono što ona treba da budu i ugledat ćeš dostojanstvo njihovo*“ (Komensky, 1946). U ovom poglavlju Komensky nudi sljedeće obrazovne uvide i smjernice: djeca su stvorenja, djeca su rođena iz našeg postojanja, zato roditelji moraju pokazati ljubav i suosjećanje za svoju djecu i sebe, roditelji moraju voljeti djecu više od bilo kojeg dragog kamenja, jer je drago

kamenje samo materijalna stvar. Komensky je istaknuo kako su djeca nepromjenjiva ostavština svojih roditelja, te se za razliku od materijalnih dobara ne trebaju i ne mogu odreći (Kolesarić, 2018).

U drugome poglavlju, Komensky napominje da roditelji ne samo da uče svoju djecu da zadovolje svoje fizičke potrebe, kao što su piće, jelo ili odjeća, nego također pokazuju da su te stvari prirodne. Komensky napominje da su misao i duša važni dijelovi čovjeka i upravo prema njima treba obratiti najviše pozornosti. Odgojena i razumna osoba vrlo dobro poznaje vlastito dostojanstvo i zna ga održati, pa Komensky smatra da je to umjetnost jer mudra osoba zna moderirati i regulirati i vanjsko i unutarnje vezano uz dječje potrebe ponašanja, zato je važno djecu učiti slobodnim vještinama (Kolesarić, 2018). Odgoj je moćna snaga, ali je najdjelotvornija u vrijeme kada se kod djeteta počinje stvarati osobnost (Komensky, Materinska škola, 2014). Komensky poglavlje završava tezom da roditelji moraju voditi djecu prema vrlini i moralnosti, razumu ljudskih umjetnosti i znanju jezika, ali prvo moralnost, zatim slobodne umjetnosti, a potom sve ostalo.

U trećem poglavlju se Komensky nadovezuje na prethodno i u njemu naglašava slobodne umjetnosti. Naglašava korisnost kontinuiranog rada s mladima i neprestane pažnje nad njima. U ovome poglavlju Komensky odgoj djece uspoređuje s brigom o biljci – stablu za koje vjeruje da treba podršku, njegovanje, zalijevanje i brigu kako bi naraslo, a kada biljka – stablo naraste, neophodno ga je orezati, zagladiti i premazati u narednim godinama svog života kako bi postiglo svoju svrhu (Komensky, 1946). Usporedno s prethodno navedenim, Komensky je djetetovo rano djetinjstvo još podrazumijevao kao korijenje kojem treba obnova (Pehar, d.n.). Komensky se u ovome poglavlju i osvrće na sposobnost roditelja koji nisu uvijek u mogućnosti podučavati svoju djecu iz različitih razloga: obaveza, posla i sličnih situacija. Upravo zato Komensky ističe da su za tu funkciju bili učitelji od kojih su roditelji očekivali odgojeno dijete, takvim učiteljima su se nazivali: magistri, pedagozi itd., a mjesta u kojima bi se mladež skupljala zvale su se: škole, vježbaonice, slušaonice. Na početku su to bila mjesta za rekreaciju i igru, a u srednjem vijeku škola postala sinonim za mučionicu (Kolesarić, 2018). Komensky smatra da je razlog to što su se mladi davali profesorima koji nisu bili obučeni za to, točnije nisu imali potrebno znanje i školovanje za učenje drugih. Navodi kako se kasnije škola poboljšala te je tako nastava postajala brža, potpunija i lakša. Komensky ističe kako je upravo materinska škola prva škola unutar obitelji i majčinom naručju te ona traje od rođenja pa sve do djetetove šeste godine života (Kolesarić, 2018).

Četvrto poglavlje Komensky započinje tezom da je osoba kao drvo kojem je potrebno grane u ranim godinama modelirati, kako bi u kasnijim godinama života grane bile jake i čvrste. Upravo zato roditelji ne čekaju profesore na započinjanje odgoja, nego sami moraju od djetetova rođenja krenuti s odgajanjem. Komensky ističe da roditelji trebaju učiti svoju djecu umjerenj prehrani, čistoći, sveukupnoj brizi za tijelo, brizi za starije, iskazivanju istine, radu i zaobilaženju nerada, pravednosti, tišini u pravome trenutku, štedljivosti, pristojnosti te strpljivosti (Kolesarić, 2018). Prema Komenskome (1946) djeca do svoje šeste godine moraju poznavati dijelove zemlje, pod koje se navodi zemlja, voda, vjetar i vatra, kiša, drveće, snijeg, životinje i razlike među njima itd., potom ističe da bi djeca morala poznavati što je to tama, a što je to svjetlost, osnove astronomije, naziv mjesta, razlučiti što je tjedan, a što sat, ljeto ili zima. Komensky navodi da aktivnosti kao što su aritmetika, dijalektika, glazba i geometrija obavljaju jezikom i umom, a druge rukama i umom. Komensky na kraju poglavlja navodi da roditelji u odgoju ne smiju dopustiti ometanje koje nije u harmoniji s programima koje se pružaju djetetu. Napominje da tijekom prvih šest godina djeca moraju razvijati razum, rad i umijeće, govor, moral, vrline i očuvanje zdravlja. Djecu treba naučiti rukovanju jednostavnim alatima i priborom kakvima se koriste roditelji jer oni kroz korištenje tih alata oponašaju odrasle (Komensky, Materinska škola, 2014).

U petom poglavlju Komensky daje savjete kako očuvati zdravlje djece. Ističe da majke ne smiju ni na kakav način za vrijeme trudnoće naštetiti svome djetetu. Morale bi paziti na situacije i ponašanje u kojima se nalaze, ne smiju biti besposlene i lijene, već poslove moraju odrađivati radosno i živo. Po rođenju djeteta majke se moraju pobrinuti za pravilnu prehranu djeteta, trebale bi ih hraniti vlastitim mlijekom, a s vremenom ih mogu privikavati i na ostala jela, ali nikako ne lijekove. Djeci nije potrebno davati zaleđeno i vruće piće i jelo, kao ni ljuto ili pak preslano jelo. Djeca trebaju jesti sve što je dobro za njihov razvoj i što je najvažnije treba im omogućiti da se igraju i kreću, mora im se omogućiti svakodnevno kretanje i vježbanje, a roditelji moraju djecu razveseljavati (Kolesarić, 2018). Jedino što Komensky ne savjetuje je dozvoljavanje djeci ono što je suprotno s običajima i vrlinama. Budu li se odgajatelji pridržavali ovih uputa, djetetu će biti lakše i bolje će se prilagoditi školi materinskog jezika poslije šeste godine života (Komensky, Materinska škola, 2014).

U šestom poglavlju Komensky započinje tezom da roditelji ne moraju svoju djecu pretežno materijalno opskrbljivati, nego moraju poticati na razvijanje dječjeg razuma i razmišljanja. Komensky zatim daje argument da je potrebno raditi s djecom samo prema njihovom načinu shvaćanja, na primjer: kao početak optike, gledanje svjetla mora biti

uravnoteženo kako im se vid ne bi smanjio, od druge do treće godine roditelji moraju otkrivati djeci nešto obojano i nacrtano, od četvrte do šeste godine djeca bi morala provesti vrijeme na otvorenom, kako bi motrila prirodu itd. Na polju astronomije, djeca bi morala od druge godine naučiti prepoznavati Mjesec, zvijezde i Sunce, u trećoj i četvrtoj godini shvatiti zalazak i izlazak Sunca, u šestoj godini shvatiti dužinu dana tokom ljeta ili zime, djeca bi morala znati razliku između vremena, što je to noć, što je to dan, što je večer, što je to jutro, što je to ponoć, povijest i pamćenja se uče čim dijete započne govoriti (Kolesarić, 2018). Kao početak politike Komensky ističe da djecu treba učiti političkom dijalogu, odnosno da djeca znaju koga moraju slušati, kako odgovarati i kako odgovarati na pitanja (Kolesarić, 2018). Komensky poglavlje završava spoznajom da se djeci mora omogućiti da se igraju s ostalom djecom jer su djeca više otvorena, ali ono na što bi roditelji morali obraćati pozornost jest da li su djeca s kojima se njihovo dijete igra ispravno odgojena. Sadržaj obrazovanja čini sistematska osnova budućih nastavnih predmeta, Komensky od svakog uzima samo osnovno znanje, kako bi dijete dobilo pravu orijentaciju o najbližoj okolini (Komensky, Materinska škola, 2014).

Sedmo poglavlje Komensky započinje tezom da djeca nikad ne miruju i uvijek nešto rade te naglašava da je to za njihovo dobro, a pri tome bi roditelji morali pomagati i poticati na rad. Djecu bi tijekom ovoga razdoblja moralo poticati na imitiranje drugih osoba, ali paziti da takve imitacije nisu štetne, upravo zato je dobro djeci priskrbiti igračke koje izgledaju poput pravih stvari (Kolesarić, 2018). Komensky potom opisuje dječji rad i aktivnosti po godinama. Djeca prvo nauče otvarati usta, uspravno držati glavu, potom zna razumjeti značenje trčanja, skakanja, okretanja, sljedeće godine su mu ispunjene radom. Kod djece je poželjan stalna kretnja, trčanje, a ne stajanje, sjedenje ili mirno hodanje. Pisanje i crtanje dio su materinske škole, a djeca već u višim godinama trebaju crtati ovisno o interesima razne točkice, linije, kružice.

U osmom poglavlju Komensky opisuje početke učenja gramatike, poetike i retorike. Gramatika se pojavljuje prije nego što dijete navrší godinu dana života, a tada počinju izgovarati prve glasove. S godinama gramatika i govor im se nadograđuje, a pri kraju materinske škole, odnosno u petoj i šestoj godini života dijete bi moralo usavršavati pravilan izgovor. Retorika, se kao i gramatika, javlja u prvoj godini djetetova života, s time da bi dijete u prve dvije godine života trebalo razumjeti osjećaje na licima poput: veselja, klimanje glavom, sreća, radost, ljutnja, ali i radnje poput prijetnje prstom i slično. Komensky navodi kako se poetika kod djece razvija odmah nakon razvitka govora, a dijete počinje shvaćati riječi, uživa u ritmu i harmoniji (Kolesarić, 2018).

Deveto poglavlje Komensky započinje isto kao i četvrto gdje opisuje kako je lakše saviti mlado stablo jer ga se može korigirati, nego stablo koje je staro, jer je ono već oblikovano. Komensky u ovome poglavlju daje koja su to sredstva potrebna prilikom odgoja djece, a to su stalni i dobri primjeri vrlina i morala, dobra i umjerena disciplina, te pravovremeno, ali oprezno upućivanje. Djeca oponašaju sve ono što vide u svom okruženju i upravo zato je važno pripaziti na koga se djeca ugledaju, jer ako djeca oponašaju krivu osobu, onda će ona biti neposlušna, prkosna, svadljiva, nemoguća za umjereno kontroliranje (Kolesarić, 2018). Osim toga, Komensky navodi i nekoliko vrlina na koji način djecu odgajati razumno, postupno i lijepo: djeca moraju biti umjerena, čistoća i urednost kod djece mora postojati od prve godine života, moraju obraćati pozornost na starije osobe oko sebe, mora znati kontrolirati svoju volju, a tuđe znati slušati, moraju govoriti istinu, mora ih se upozoravati da ne žele tuđe stvari, potrebno ih je upućivati na igru, učiti ih pristojnosti, strpljivosti, uslužnosti i ljubaznosti.

U desetom poglavlju Komensky daje savjete o tome da djecu roditelji ne predaju učiteljima na obrazovanje prije napunjene šeste godine života, zato što djeca mogu biti djetinjasta i trebaju više nadzora i njege, sigurnije je da se mozak prvo razvije i ojača. Roditelji u nastojanju da ispune program materinske škole moraju kod djece pobuditi interes za učenje i jačati autoritet učitelja (Komensky, Materinska škola, 2014). Ranije slanje djece kod učitelja nije od nikakve koristi, kako roditeljima, tako i djeci i učiteljima, ako se dijete uči moralu, govoru i sl., kod kuće do sedme godine nije nikakav problem jer to vremensko razdoblje nije dugo, ali i istovremeno savjetuje roditeljima da ne ostavljaju svoje dijete kod kuće duže od njihove šeste godine. Završna misao ovoga poglavlja jest da se mora prepoznati je li dijete spremno napustiti materinsku školu i krenuti u osnovnu školu te jesu li sve stvari koje je dijete naučilo do polaska u osnovnu školu naučene (Kolesarić, 2018).

Jedanaesto i posljednje poglavlje Komenskova *Informatorijuma za školu materinsku*, započinje mišlju da svaka stvar traži dobru pripremu. Čovjek sve čini razborito i razumno, pa bi tako i roditelji morali učiti i pripremati svoju djecu. Potom Komensky daje savjete kako biti razuman roditelj: razuman roditelj će upućivat djecu na veselje i radost zbog polaska u školu, opskrbiti svoju djecu čistom i urednom odjećom, knjigama, hvaliti pred djecom školu kako bi potaknuli kod djece radostan polazak u školu, a veoma je važno da roditelji kod djece razviju sklonost i povjerenje prema svojim učiteljima jer će na taj način odgoj i obrazovanje koje učitelji pružaju njihovoj djeci biti uspješno, bezbolno, a i sami roditelji će dobiti širu sliku kako su oni odgojem i obrazovanjem do polaska djeteta u školu napravili dobar posao.

U ovoj knjizi se može vidjeti veliki utjecaj Komenskog kako na obrazovanje i odgoj djece, tako i na pripremu roditelja za obrazovanje i odgoj, jer uspoređivanjem odgoja djece prije Komenskog i poslije Komenskog može se uočiti da je Komensky ostavio duboki trag. Najbolji primjeri između odgoja djece prije Komenskog i poslije Komenskog možemo vidjeti kroz države poput Sparte gdje su se najviše bavili stvaranjem ratnika i vojnika od muške djece, za razliku od muškaraca, žene uživaju pravo na obrazovanje, slobodu i mogućnost bavljenja raznim aktivnostima (Ćurić, 2018). Za razliku od Sparte odgoj u Ateni se zasnivao na razvoju mlade osobe s istaknutim psihičkim, tjelesnim i etičkim osobinama. U srednjemu vijeku učenici su bili objekti obrazovnog sustava, a nastava se temeljila na pamćenju tekstova (Ćurić, 2018). Kroz ove primjere možemo jasno vidjeti razliku u odgoju prije i poslije Komenskog koji se zalagao za prirodno, odnosno iskustveno učenje, osim toga se zalagao za besplatno obrazovanje za svu djecu i ravnopravnost spolova, odnosno pravo djevojčicama da pohađaju školu. Iako je *Informativnik za školu materinsku* izašao prije skoro 400 godina, može se vidjeti kako današnji roditelji upotrebljavaju njegove savjete i naputke.

4. UTJECAJI JANA AMOSA KOMENSKOG NA PEDAGOŠKU TEORIJU I PRAKSU

Ideje Jana Amosa Komenskog našle su svoje sljedbenike među učiteljima i odgojiteljima, on je oduvijek duboko vjerovao u pedagošku teoriju i praksu, a i danas je vrlo inspirativan. Njegova ideja jednostavnog i cjelovitog odgojnog i školskog sustava obrazovanja i odgoja do prvih godina djetetova života (rođenja) pa sve do zrelosti djeteta bila je njegova koncepcija u ostvarivanju osuvremenjivanja demokratskog i osnovnog školskog i odgojnog sustava. Komensky je svoje ideje zamislio da se kreću od društveno organiziranih ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja do razvijenih odgojno-obrazovnih sustava odraslih.

Komensky je bio začetnik razredno-predmetno-satnog sustava u školstvu sredinom 17. stoljeća. Upravo po tom principu Komensky je odgojno doba djeteta podijelio na četiri razdoblja:

1. Od rođenja do 6. godine života – materinska škola,
2. Od 6. – 12. godine života – škola za materinji jezik,
3. Od 12. – 18. godine života – srednja, odnosno latinska škola,
4. Od 18. – 24. godine života – akademsko razdoblje (Hercigonja, 2021).

Autorica Tomić (2018) detaljnije je objasnila odgojno – obrazovni sustav koji je podijelio Komensky: materinsku školu opisuje kao predškolski odgoj koji se obavlja u roditeljskom domu, škola materinjskog jezika je osnovna i obavezna za svu djecu i mora postojati u svakom mjestu, latinska škola, srednja ili gimnazija dolazi nakon škole materinjeg jezika i ona mora postojati u svakom gradu. Posljednja je Akademija u kojoj se postizala najviša razina obrazovanja te je morala postojati u svakoj velikoj pokrajini ili državi. Nadalje, Komensky smatra da obrazovanje djeteta treba završiti putovanjem u inozemstvo.

Prethodno navedeni razredno-predmetno-satni sustav u školstvu stoji kao utemeljen pedagoški model već posljednjih 350 godina koji je godinama dopunjavan i učvršćivan (Hercigonja, 2021). Samu unutarnju strukturu toga sustava u 19. stoljeću su doradili Herbart i Ziller. Tijekom posljednjih 350 godina povijesti razredno-predmetno-satnog sustav mnogo je pedagoga ponudilo vlastite pedagoške koncepte za poboljšanje odgojno – obrazovnog procesa, odnosno dali su koncepte za utemeljenje odgoja i obrazovanja kakvog je dao Komensky, koji je bliži prirodi i koji odgovara potrebama djeteta (Hercigonja, 2021). Najbolji primjeri toga su promjene osnovnog obrazovanja vezane uz Johanna Heinreicha Pestalozzija čije se pedagoško učenje odrazilo na razvoj osnovnog obrazovanja. Pestalozzi je smatrao da univerzalno

obrazovanje mora uslijediti specijalnom obrazovanju, te da podučavanje djeteta treba početi od onoga što dijete okružuje, a kasnije da se približi budućim i nepoznatim pojavama (Hercigonja, 2021). Osim toga, Pestalozzi je cilj odgoja razdijelio na 3 dijela: odgoj ruke, odgoj glave i odgoj srca. Poslije njega najveći utjecaj na srednjoškolsko obrazovanje imao je Johann Friedrich Herbart. Prvi je uveo sustav u pedagošku znanost pa je tako doprinio da ona postane teorijska, sukladno s tim pedagogija je postala nezavisna znanost, te ju je uspostavio na sveučilišta (Hercigonja, 2021).

Prema promjenama i podijeli na četiri razdoblja može se vidjeti kako je Komensky uveo vrlo primijećene organizacijske promjene u odgoju i obrazovanju. Komensky je zagovarao školu s jasnim i definiranim početkom izvođenja nastave te preciznim i definiranim programom rada za dnevno, tjedno, mjesečno i godišnje provođenje nastave. Izrazito je naglasio važnost dijeljenja učenika na skupine u kojima se i odvijao partnerski rad učitelja i učenika. Svu nastavu je koncipirao prema nastavnim predmetima i po razredima. U *Velikoj didaktici*, Komensky je detaljno napisao upute za rad na nastavi, održavanju discipline u razredu, izradi godišnjeg rasporeda sadržaja i pridržavanja nastavnog plana (Zaninović, 1988).

Komensky se kroz svoj cijeli pedagoški rad vodio pravilom zornosti. Pravilo ili načelo zornosti je neizostavni pristup u obrazovanju. Pravilom zornosti se traži od djece da prilikom učenja, sa svim vlastitim osjetilima, budu u kontaktu s onime što uče u nastavi (Kuhar, 2019). Komensky je od učenika tražio da vlastitim doživljavanjem započnu sa osjetilnim opažanjem predmeta u prirodi, a kada su te predmete dobro upoznali i razumjeli, slijedilo im je logičko promatranje. Preostali koraci u pravilu zornosti su: memoriranje - pamćenje činjenica, spoznavanje - povezivanje činjenica, stvaranje i prezentacija znanja. Kako bi Komenskome pokazali jesu li shvatili gradivo o kojemu su pričali, učenici su morali aktivno slušati na satu (Gregić, 2013). Zadnji korak u pravilu zornosti jest praktična vježba, odnosno primjena znanja u praksi. Osim pedagoške strane nastave, Komensky je nastavu proučavao i s psihičke perspektive pa je iz nje isključio monotono vježbanje pamćenja. Kako bi se monotono vježbanje pamćenja lakše isključilo potrebno je da u nastavi sudjeluje više učitelja zajedno sa učenicima (Domitrović, 2021). Komensky je prilagođavao nastavni plan i program prema različitim sposobnostima učenika različitih uzrasta, pa je tako istaknuo da će učenici bolje razumjeti sadržaj ako ih se poučava praktični za svakodnevni život (Zaninović, 1988). Uz pravilo zornosti, Komensky u nastavu uvodi još dva pravila: pravilo postupnosti i pravilo sistematičnosti. Pravilom postupnosti se povezuje strukturirane sadržaje, a struktura nastavnog sadržaja treba odgovarati određenoj razini razumijevanja i složenosti sadržaja kako bi učenici

uz maksimalan napor i trud savladali i napredovali na više razine napredovanja (Bursać, 2019). Pravilo sistematičnosti znači da su nastavni sadržaji organizirani logičnim redosljedom te moraju biti koherentni i planirani (Bursać, 2019). Kroz sva tri pravila postoji red učenja, tako da se uči od lakših prema težim pojmovima.

Komensky smatra da je učitelj moralni vođa i idealist te ujedno i osoba koja je zadužena za sve neuspjehe i uspjehe kod učenika. Dodjeljuje mu plemenitu ulogu jer je njegov posao plemenit kao ikoji drugi (Gregić, 2013). Učitelj uz vrline marljivosti i poštenja, mora i cijeniti ono što radi jer je nezamislivo da posao poput odgoja i obrazovanja djece netko radi iz koristi ili nekih njemu drugih znanih razloga. Komensky smatra da je učitelj propustio podučavati jer nije dovoljno zainteresirao djecu, no Komensky je također smatrao da učitelj može raditi sa stotinu djece, ali se i taj dio pokazao pretjeranim (Gregić, 2013). Isto tako je tražio da učitelj sve predmete predaje istom metodama, ali se i to kao i broj djece na jednog učitelja pokazalo neuspješnim u praksi.

Komensky se uz sav taj silan posao i reforme bavio i pisanjem vodiča za učitelje i pisanjem prvih udžbenika za škole. Osim što je sam pisao udžbenike, on je davao i detaljne upute za pisanje udžbenika. Komensky udžbenike smatra neophodnima za nastavu i napominje da oni moraju biti pisani poznatim stilom, ali i da moraju sadržavati materijal koji mora biti prilagođen i podijeljen za određeni sustav (Gregić, 2013). Komensky razlikuje dvije vrste udžbenika: udžbenik s uputama za nastavnike i udžbenik za učenike (Zaninović, 1988, prema Gregić, 2013). Jedan od udžbenika koje je Komensky pripremio za školu je bila knjiga *Orbis pictus* ili *Svijet u slikama*. *Svijet u slikama* je pojednostavljena verzija njegove knjige *Otvorena vrata u jezike* (*Janua linguarum reserata*) kojoj je Komensky dodao ilustracije. Veliki dio vremena je *Svijet u slikama* bila jedina školska knjiga sa slikama i mnoga djeca u svim školama su učila uz ovu knjigu. *Svijet u slikama* bila je knjiga sa slikovitim prikazom svih osnovnih stvari u svemiru i osnovnih aktivnosti u životu.

Osim borbe za obrazovanjem svih bez obzira prema rasi, spolu, vjeroispovijesti, porijeklu ili nacionalnosti, Komensky se zalagao za specijalno obrazovanje djece koje imaju određene poteškoće, bilo one tjelesne ili mentalne jer je vjerovao da primjereno obrazovanje u velikoj mjeri može poboljšati stanje te djece (Pavlović i Klemenović, 2020). Komensky je vjerovao da svo znanje i sva učenja pripadaju svim nacijama i narodima i da ih svatko treba moći razumjeti i tako steći moć posjedovanjem znanja. Svaki čovjek ima jednako pravo na obrazovanje, a obrazovanje je to sredstvo pomoću kojeg će svi ljudi biti sretni (Pavlović i Klemenović, 2020).

Jedan od ciljeva suvremenog pristupa predškolskom odgoju i obrazovanju je da sva djeca predškolske dobi, a posebno djeca iz socijalno ugroženih skupina i ona koja nisu uključena u predškolski odgoj, imaju jednake mogućnosti sudjelovanja u različitim programima predškolskog odgoja. Što znači da sva djeca i njihove obitelji imaju ista prava na integriranje u razne programe predškolskog odgoja i na intenzivno sudjelovanje u razvoju programa, te vrednovanju istoga. Podržavanje jednakosti znači razumijevanje i poštivanje osobnosti svakoga djeteta, prava djeteta i obitelji na izbor i odgovarajuću podršku djeci iz osjetljivih skupina (Pavlović i Klemenović, 2020). Zbog toga je obrazovni sustav koji predlaže Komensky univerzalan. Mora se prošiti na sve narode, koliko god oni danas bili nerazvijeni, iako se njegov sistem ponekad kritizira zbog zanemarivanja osobnosti (Pavlović i Klemenović, 2020). Komenskovo uvjerenje o važnosti interesa, spontanosti, dječjih sposobnosti i uvjerenja o dječjem potencijalu besmisleno je bez poštivanja individualnosti svakog djeteta i njihovih različitosti.

Komensky je u školi veoma cijenio disciplinu te je smatrao da se ona mora održavati adekvatnom organizacijom rada, vođenje primjerom i, kada je potrebno, ukorima (Gregić, 2013). Kod nastavnika i učenika je očekivao odgovornost za svoj rad iako je smatrao da se disciplina postiže interesantnom i kvalitetnom nastavom, no nije se suzdržavao ukoriti učenike koji nisu poštovali pravila i koja su narušavala disciplinu u razredu.

Još za vrijeme njegova života države Weimar (1619.) i Gotha (1642.) bile su prve zemlje koje su prve učinile obrazovanje obveznim za sve dječake i djevojčice (Gregić, 2013). U Gothi je bio napravljen najstariji plan za obaveznu školu u kojem je stajalo da školska godina traje deset mjeseci te je određena tjedna satnica i radni dani u tjednu. Osim nastavnoga plana, nastava se održavala po skupinama što nam dovodi do savršenog prikaza razredno-predmetno-satnog sustava kakvog danas poznajemo (Bognar i Matijević, 2005, prema Gregić, 2013).

5. ZAKLJUČAK

Iako su ideje Komenskog o suvremenim pedagoškim konceptima nastale prije više od 350 godina, možemo vidjeti kako su i danas aktualne. Polazište njegove pedagogije odgoja je jedinstveni koncept prava na obrazovanje za sve, bez obzira na različitosti, jer kada pogledamo povijesni kontekst 17. stoljeća možemo shvatiti kako je njegova reforma obrazovanja uistinu bila hrabra i važna promjena toga doba. Kroz svoja obilježja u pedagogiji, metodologiji, didaktici, nastavnom sadržaju, metodama i oblicima rada, Komensky je ostavio duboki trag, svojim idejama je postavio temelje svim pedagoškim disciplinama. Upravo pregledom njegova života, rada i stvaralaštva može se doći do zaključka kako su njegove pedagoške ideje i koncepti uvelike doprinijeli razvoju odgoja o obrazovanja kakvog danas poznajemo. Jan Amos Komensky svojim je vizionarskim idejama, koje su vrlo inspirativne i imaju svoje sljedbenike, gotovo četiri stoljeća kasnije izvršio utjecaj na područje nastave. Komensky je utjecao, utječe i još će utjecati na usavršavanje i unapređivanje odgoja i odgojne djelatnosti kao takve. Osim toga, utječe i na razvitak pedagojske znanosti na svjetskim relacijama.

6. LITERATURA

1. Bognar, L. i Matijević, M. (2005) *Didaktika*. Školska knjiga.
2. Bursać, M. (2019). *Didaktička načela u nastavi informatike* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:624662>
3. Ćurić, I. (2018). *Odgoj nekada i sada* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:890165>
4. Domitrović, D. (2021). *Motivacija učenika u nastavi glazbe* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:549303>
5. Gregić, S. (2013). *Povijesni pregled razvoja alternativnih škola* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:464262>
6. Hercigonja, Z. (2021). Razvoj pedagoške misli kroz povijest. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 4(5), 31-42.
7. Kolesarić, P. (2018). Prikaz djela informatorijum za materinsku školu. *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 2(2), 55-66.
8. Komensky, J.A. (1946). *Infomatorijum za materinjsku školu*. Prosveta.
9. Kuhar, S. (2019). *Nastava kroz prizmu poznatih didaktičara* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:822154>
10. Leek, J. (2011). John Amos Comenius-The Initator of Modern Language Teaching and World Understanding. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Dlugosza w Czestochowie*, 7 (223-232)
11. Lukaš, M., i Munjiza, E. (2014). *Obrazovni sustav Jana Amosa Komenskog i njegove implikacije u suvremenoj didaktici*. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 60(31), 32-42.
12. Maksimović, J., i Osmanović, J. (2017). *Pedagoški rad Jana Amosa Komenskog sa osvrtom na princip povezanosti teorije i prakse u metodologiji pedagogije*. *Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne seria Pedagogika*, 4, 327-336.
13. Maksimović, J., Osmanović, J., i Milanović, A. (2018). *Značaj Jan Amosa Komenskog za razvoj metodologije pedagogije*. *Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne seria Pedagogika*, 5, 105-119.
14. Mušanović, M. i Lukaš, M. (2011). *Osnove pedagogije*. Hrvatsko futurološko društvo.
15. Pavlović, A., i Klemenović, J. (2019). *Pedagoške ideje Komenskog u svjetlu savremenih koncepcija predškolskog vaspitanja*. *Pedagoška stvarnost*, 66, 34-43.

16. Pranjić, Marko (2005) *Didaktika*. Golden marketing - Tehnička knjiga.
17. Tomić, L. (2018). *Usporedba intencionalnih i funkcionalnih sredina u odgoju djece* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:832649>
18. Vukasović, A. (1986). Utjecaj J. A. Komenskog na pedagoška i kulturna stremljenja u Hrvatskoj. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 12(1-2 (23-24)), 163-175.
19. Zaninović, M. (1988). *Opća povijest pedagogije*. Školska knjiga.

Web izvori:

1. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. (2021). *Komenský, Jan Ámos* <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32559>
2. *Jan Amos Komenski* (n.d). <https://www.scribd.com/document/425822098/komenski-seminarski>
3. *Komensky, Materinska škola.* (2014). <https://www.scribd.com/document/217077870/Komensky-Materinska-%C5%A1kola>
4. Pecnik, J (2020). *Priča o Janu Amosu Komenskom, velikom reformatoru odgoja i obrazovanja*. Novi list. https://www.novilist.hr/ostalo/kultura/ostalo-kultura/prica-o-janu-amosu-komenskom-velikom-reformatoru-odgoja-i-obrazovanja/?meta_refresh=true
5. Pehar, J (n.d). *Predškolska pedagogija*. <https://www.scribd.com/doc/132207408/PRED%C5%A0KOLSKA-PEDAGOGIJA>

7. SAŽETAK

Ovime radom nastoji se opisati pedagoški doprinos Jana Amosa Komenskog svim čitateljima koje ova tema zanima. Jan Amos Komensky je za svoje vrijeme bio jedan od najvećih reformista u povijest odgoja i obrazovanja. Kroz ovaj rad se opisao život, rad i utjecaj Jana Amosa Komenskog na pedagogiju 17. stoljeća, njegov utjecaj koji je ostavio na hrvatske pedagoge, njegova najznačajnija djela, od kojih su spomenuta dva najvažnija, a to su *Velika didaktika* i *Informatorijum za školu materinsku* čije se ideje i upute koriste i danas. Opisuje se njegov utjecaj na teoriju i praksu pedagogije kao znanosti, njegovo razvijanje iste kao suvremene znanosti. Upravo zbog njegovih pedagoških ideja, smatra ga se začetnikom suvremene pedagogije.

Ključne riječi: Komensky, odgoj, obrazovanje, *Velika didaktika*, reformist, pedagoške ideje

8. SUMMARY

This paper attempts to describe the pedagogical contribution of Jan Amos Komenski to all readers who are interested in this topic. In his time, Jan Amos Komensky was one of the greatest reformists in the history of education. Through this work, the life, work and influence of Jan Amos Komenski on the pedagogy of the 17th century, his influence on Croatian pedagogues, his most significant works, of which the two most important ones are mentioned, are the Great Didactic and the Informatorium for the Maternal School, whose ideas and instructions are still used today. Its influence on the theory and practice of pedagogy as a science, its development as a contemporary science is described. Precisely because of his pedagogical ideas, he is considered the founder of modern pedagogy.

Key words: Komensky, upbringing, education, Great didactics, reformist, pedagogical ideas